

УДК 316.6

DOI <https://doi.org/10.33120/popp-Vol16-Year2024-181>

Кочемировська Олена Олексіївна

кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник
відділу психології масової комунікації та медіаосвіти,

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,
м. Київ, Україна

ORCID ID 0009-0007-7006-1094

kolena2000@gmail.com

**МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ТА СУЧАСНІ НАЦІОНАЛЬНІ
ПРАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ І РОЛЬ
МЕДІАКОНТЕНТУ**

Актуальність. Інклюзивний медіавплив є важливим чинником формування почуття належності в соціальних групах, потенційно або реально вразливих до виключення. Особливої важливості він набуває в умовах поляризації суспільства, пов'язаної з впливом умов воєнного часу, і під кутом зору збереження та посилення згуртованості як підґрунтя для ефективного повоєнного відновлення.

Мета статті – представити концепцію інклюзивності і почуття належності як суттєвих предикторів соціальної згуртованості та показати роль медіаконтенту в їх забезпеченні.

Методи. Кабінетне дослідження ролі медіаконтенту в зміцненні соціальної інклюзії у більш широкому контексті формування почуття належності, зокрема вразливих груп, що з'явилися у зв'язку з воєнними діями в Україні.

Результати. Інклюзивність у спільнотах та культура належності є фундаментальною потребою, яка вимагає активного задоволення, особливо у зв'язку з появою “нових вразливих” груп як-от: екскомбатанти; колишні військовополонені; внутрішньо переміщені особи; біженці і вимушені мігранти; поверненці; особи, що пережили втрати/травми, пов'язані з воєнними діями, та інші. Потрібно розширити системне бачення соціально-психологічних практик, які сприяють подоланню викликів у різних сферах або запобіганню цим викликам, забезпеченню рівності та недопущенню дискримінації. Важливим завданням є створення інклюзивного простору, зокрема в цифровому середовищі, де кожна людина перебувала б у безпеці, відчувала власну цінність та повагу до себе, зберігала свою ідентичність.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Створення інклюзивного цифрового простору в означає підтримку відмінностей користувачів у медіапросторі, а також роботу з ними щодо того, як вони можуть бути більш дружніми до різноманітності з огляду на обсяг контенту, яким вони

обмінюються онлайн. У подальшому планується дослідити концепт почуття належності, процеси забезпечення недискримінації і роль медіаконтенту.

Ключові слова: інклюзивність; почуття належності; медіаконтент; згуртованість суспільства.

Olena O. Kochemyrovska

Candidate of sciences (Psychology), senior scientific advisor,
Division of Psychology of Mass Communication and Media Education,
Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of
Pedagogical Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

ORCID ID 0009-0007-7006-1094

kolena2000@gmail.com

**INTERNATIONAL APPROACHES AND CURRENT NATIONAL
PRACTICES TO ENSURING THE INCLUSIVITY AND ROLE
OF MEDIA-CONTENT**

Relevance. Inclusive media influence is an important factor in developing the of a sense of belonging in social groups potentially or actually vulnerable to exclusion. It becomes especially important under conditions of polarization of society related to the impact of wartime, and for strengthening cohesion as a basis for effective post-war recovery.

The **objective** of the article is to present the concept of inclusiveness and a sense of belonging as significant predictors for social cohesion and to show the role of media content in ensuring them.

Methods. Desk review of the role of media content in strengthening social inclusion in the broader context of developing a sense of belonging, in particular, in vulnerable groups emerged as a result of the wartime in Ukraine.

Results. Inclusivity in communities and a culture of belonging are fundamental needs to be met, and specifically due to appearance of the “newly vulnerable” groups: ex-combatants, former prisoners of war, internally displaced persons, refugees and forced migrants, returnees, survivors of war-related losses/traumas, and others. It is necessary to expand the systemic vision of socio-psychological practices that contribute to overcoming or preventing challenges in various areas, ensuring equality and preventing discrimination. It is important to create an inclusive space, particularly in the digital environment, where each person is safe, feels their own value and respect for themselves, and preserves their identity.

Conclusions and prospects for further research. Creating an inclusive digital space means supporting differences, as well as working with users on how they can be more diversity-friendly, taking into account the amount of content shared online. In the future, it is planned to explore the concept of a sense of belonging, processes of ensuring non-discrimination, and the role of media content.

Keywords: inclusivity; sense of belonging; media content; social cohesion.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. XXI століття стало для України не лише часом соціально-політичних викликів, пов'язаних з перетвореннями 2004 і 2013-2014 років, збройним протистоянням на сході України та подальшим повномасштабним вторгненням Російської Федерації, пандемією COVID-19 та її наслідками, а й періодом комплексних реформ, спрямованих на довгострокову євроінтеграційну перспективу Української держави. Важливим елементом державного будівництва є забезпечення життєдіяльності соціуму рівних можливостей, побудованого на принципах недискримінації, інклюзивності, поваги до всіх своїх членів. Ідеться не про декларативне проголошення тих чи інших цілей, а про роботу, зокрема, з інформаційним простором та медіаконтентом, які сприятимуть усталенню розуміння інклюзивності в суспільній думці.

Медіа, зокрема Інтернет і соціальні мережі, стали важливими компонентами процесів обміну інформацією та спілкування в сучасному світі. Тому підвищення рівня їхньої інклюзивності є критично важливим для формування культури належності. Інклюзивність визначає ту міру, якою певна частина змісту може бути доступна і зрозуміла максимально широкому колу людей, зокрема тих, що представляють різне культурне середовище. Отже, стратегічною необхідністю, коли йдеться про створення медіаконтенту, стає дотримання базових принципів інклюзивного вмісту: 1) люди – на першому місці; 2) інклюзія є обов'язком; 3) створення інклюзивного контенту має бути кодифіковано у відповідних документах, соціальних нормах тощо.

Недотримання цих принципів створює ризик того, що окремі групи відчуватимуть себе виключеними із життя, аутсайдерами, у яких не формується почуття належності до більш широкої спільноти. Згідно з дослідженням, проведеним Microsoft Advertising, майже три чверті споживачів (70%) стверджували, що вони більше довіряють компаніям, які демонструють різноманітність у своїх меседжах. Так, 69% респондентів погодилися, що реклама брендів, які пропагують різноманітність, сприймається як більш автентична (The Psychology of Inclusion..., 2021). Інклюзивність відображає якість досвіду, який створюється для різних груп людей, щоб вони могли відчути важливість власної думки, своє лідерство і роль в ухваленні рішень, справедливість.

Відповідні принципи зафіксовано також у Цілях сталого розвитку до 2030 року (Цілі сталого..., 2017). Ідеться, зокрема, про завдання, визначені в межах Цілей 1 “Подолання бідності”, 4 “Забезпечення всеохопної і справедливої якісної освіти та заохочення можливості

навчання впродовж усього життя для всіх”, 5 “Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат”, 8 “Сприяння поступальному, всеохопному та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх”, 10 “Скорочення нерівності”, 16 “Сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях”. У 2019 році Указом Президента України “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року” досягнення Цілей сталого розвитку утверджено як важливий напрям державної політики, а Кабінет Міністрів України закріпив їх як додаткові орієнтири для розроблення програмних і прогнозних документів у процесі її формування та реалізації.

Додатковим поштовхом став остаточний вибір українським суспільством вектора розвитку, який визначається рухом назустріч міжнародним (зокрема європейським) стандартам; прагненням до забезпечення рівності й антидискримінації, інклюзивності, рівноправної участі всіх верств суспільства в розвитку країни; повагою до основоположних прав людини, адже виконання зобов’язань щодо їх забезпечення і захисту в усіх сферах суспільного та приватного життя стає одним із базових обов’язків держави (Христова, 2018). Запобіжниками від хибних кроків мають бути відповідні стандарти, сформовані передовсім ООН і Радою Європи. Серед них і ратифіковані Україною документи, і відповідні дорожні карти, що реалізуються за підтримки міжнародних партнерів та організацій громадянського суспільства.

Водночас міжнародний досвід свідчить про те, що перебування в стані гуманітарної кризи, спричиненої воєнними діями на території держави, значно підсилює ексклюзивність: призводить до поляризації суспільства, підвищує рівень стереотипізації та несприйняття “іншого”; поглиблює нетерпимість до окремих вразливих верств населення і їх стигматизацію, нормалізує агресивні та насильницькі форми поведінки щодо них; зміцнює позиції традиційного розподілу гендерних ролей та неписаних норм і правил окремих спільнот щодо прийнятної поведінки тощо. Зазначені явища не є унікальними суто для України, тому важливо враховувати міжнародний (зокрема європейський) досвід формування інклюзивного суспільства та медіасупроводу цього процесу – надбань і застережень та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, якій усе ще бракує практичного досвіду запровадження соціальної інклюзії, розуміння основних напрямів і тенденцій її запровадження, узагальнення її найкращих практик.

Важливим є також врахування підходу, який розширює розуміння поняття соціальної інклюзії та інтеграції, а саме розгляд відповідних соціальних процесів та створення сприятливого суспільного середовища під кутом зору формування *sense of belonging* – почуття належності (Birka, 2013, р. 55-56), і перш за все в осіб та груп, які з певних причин маргіналізовані або ліміналізовані в певній спільноті. Ця концепція набуває все більшого поширення, а формування почуття належності розглядають як двосторонній процес, який передбачає не лише активне залучення “вилучених” членів громади (спільноти), а й необхідність докладання зусиль з боку мейнстримної частини суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Україна останнім часом проводить політику запровадження інклюзивності та безбар’єрності в різних сферах життя: освітній (утім, варто зауважити, що проект Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на 2023–2030 роки все ще перебуває на стадії обговорення), містобудівній, діяльності ринку праці тощо. Затверджено Національну стратегію зі створення безбар’єрного простору (Стратегія безбар’єрності) в Україні на період до 2030 року, але, на думку О. Оржель & О. Отич (2024), вона більшою мірою зосереджена на проблемах доступності об’єктів фізичного оточення, транспорту, цифрових та інформаційних послуг, дотримання законодавства, виконання державних стандартів, норм, технічних умов тощо. Отже, політика забезпечення інклюзивності досі не стала цілісною і складається переважно з не пов’язаних одна з одною спорадичних дій, які супроводжуються сплесками медіаактивності.

Загалом Стратегія безбар’єрності охоплює шість основних сфер, а саме:

1. *Суспільна і громадянська безбар’єрність*, яка передбачає забезпечення рівних можливостей участі всіх людей та суспільних груп у житті громад і держави.

2. *Освітня безбар’єрність* – створення рівних можливостей та вільного доступу до освіти, включно з освітою протягом життя.

3. *Економічна безбар’єрність* – забезпечення умов та можливостей для працевлаштування, заняття підприємництвом молоді, жінок, літніх людей, людей з інвалідністю тощо.

4. *Інформаційна безбар’єрність* – умови, за яких люди, незалежно від їхніх функціональних порушень чи комунікативних можливостей, мають доступ до інформації в різних форматах і з використанням технологій, що враховують їхні потреби та можливості.

5. *Фізична безбар’єрність* – створення середовища, у якому громадські споруди та публічні місця, транспорт і послуги є фізично доступними для всіх суспільних груп.

6. *Цифрова безбар'єрність* – забезпечення доступу до інформації, комунікації, публічних та інших послуг онлайн для всіх суспільних груп, включно з літніми людьми; людьми з інвалідністю; людьми, які проживають у сільській місцевості, тощо.

Крім того, соціальну інклюзію та створення безбар'єрного середовища в Україні традиційно розглядають у контексті політики щодо людей з інвалідністю, представників маломобільних груп. Проте, як свідчить зарубіжний досвід, такий підхід є дещо звуженим і не відповідає сучасній європейській та світовій практиці залучення різних груп громадян до соціальних процесів, зокрема щодо взаємодії з різноманітними спільнотами – національними, міграційними, релігійними, мовними та іншими. Зasadничим складником є забезпечення політики усунення обмежень та протидії дискримінації меншин, досягнення реальної рівності (представленості інтересів) різних груп у різних сферах життя (Зубченко та ін., 2020). Зусилля державних інституцій, приватних структур і громадянського суспільства в Європі та світі нині здебільшого сфокусовані на таких основних сферах, як-от: транспорт, міська інфраструктура, освіта, ринок праці та зайнятість. Особливе місце посідають інформаційні комунікації.

Спільною рисою стратегічних документів європейських держав з питань інклюзії є їхній комплексний та інтегрований характер, а передбачені ними заходи мають зазвичай міжвідомчий характер: у їх реалізації бере участь не лише профільний орган, відповідальний за соціальну політику (як це відбувається в Україні), а й інші структури (Зубченко та ін., 2020). Так, наприклад, на рівні ЄС узгоджуються між собою такі Директиви: Про реалізацію принципу рівного ставлення та заборону дискримінації за ознакою раси та етнічного походження у сфері зайнятості для різних груп громадян; Про рівний доступ до системи добробуту, соціального захисту, товарів та послуг; Про гендерну рівність, про рівний доступ чоловіків і жінок до товарів та послуг, заборона дискримінації за ознакою статі тощо.

Для практичної імплементації положень програмних документів щодо інклюзії та безбар'єрності в ЄС ухвалено, зокрема, такі ініціативи:

- Європейський акт про доступність, який встановлює вимоги щодо доступності товарів і послуг та Положення про права пасажирів з обмеженою мобільністю;
- Директиву про доступність вебсторінок;
- зміни до програми Erasmus+ для збільшення мобільності для студентів і навчання впродовж життя;
- транскордонну директиву про охорону здоров'я;

- зовнішні дії щодо промоції державних програм і проєктів громадянського суспільства, підтримку зусиль урядів-партнерів щодо впровадження та моніторингу заходів з інклюзії/безбар'єрності тощо.

Усі зазначені аспекти формування інклюзивного суспільства тісно пов'язані між собою і не можуть бути штучно розділені, а це значною мірою підвищує роль уніфікованого медіаконтенту (Xiao et al., 2024). Особливу роль відіграють комунікативні стратегії, зокрема ті з них, що стосуються медіапростору в широкому сенсі.

Інклюзивність тісно пов'язана з почуттям належності, а її рівень значно знижується в умовах суспільної атомізації та поляризації, що негативно впливає на об'єктивні показники суспільного розвитку. Свідченням цього є, наприклад, Індекс соціальної мобільності Всесвітнього економічного форуму, де Україна 2020 року посіла лише 46-те місце серед 82 країн; зокрема за інклюзивністю інститутів – 79-те місце, за доступом до технологій – 64-те місце, за навчанням упродовж життя – 55-те місце (Global Social Mobility Index, 2020). Про це ж свідчать і результати дослідження у 2022 році соціальних і соціально-психологічних інтеграційних практик (Практики інтеграції..., 2023).

Розв'язання наведених вище проблем потребує першочергової уваги до визначення наукових категорій, які використовують у сучасному науковому дискурсі з проблематики, пов'язаної з інклюзивним розвитком. У широкому розумінні інклюзивний розвиток полягає в посиленні залучення до вирішення політичних, соціально-економічних, екологічних, духовних проблем розвитку всіх без винятку верств населення і соціальних груп (включно з найбільш вразливими категоріями) (Павлов, & Дідух, 2020). Іншими словами, розуміння сутності інклюзивності набуває ознак системоутворення.

Мета статті – представити концепцію інклюзії і почуття належності як суттєвих предикторів соціальної згуртованості та показати роль медіаконтенту в їх забезпеченні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивність у спільнотах і культура належності – це не просто концепт, а фундаментальна потреба, яка вимагає активного задоволення (Birka, 2013). Вона означає створення такого середовища, де кожен член спільноти (громади) відчував би себе цінним і почутим, незалежно від раси, гендеру, віку, соціального статусу, релігійних переконань чи сексуальної орієнтації. Практика інклюзивності в спільнотах вимагає докладання чималих зусиль і постійного переосмислення підходів для забезпечення рівності та різноманітності (Оржель, & Отич, 2024). Саме соціальна інклюзія є передумовою формування згуртованих суспільств, оскільки дає змогу зберігати особистісну і групову ідентичності,

допомагає визнанню відмінностей, сприяє залученню до активного суспільного життя представників різноманітних соціальних груп і забезпечує розкриття їхнього потенціалу, їхнього внеску в суспільний розвиток.

Для повоєнного відродження українського суспільства – розмаїтого, з набутим досвідом військових дій і воєнних травм, переміщеного всередині країни та розпорошеного по різних частинах світу – соціальна інклюзія та формування культури належності є імперативом через кілька причин. По-перше, через значні втрати людського та інтелектуального капіталу країна не може виключати жодну соціальну групу із суспільного життя; по-друге, забезпечення стійкості в новій воєнній і повоєнній реальності вимагає спільних зусиль усіх груп громадян; по-третє, інклюзивність суспільства означає повагу до гідності і прав людини, можливість для громадян з різними здібностями, обмеженнями і потребами реалізувати себе в суспільному житті. Це посилює їхнє почуття належності до спільноти, громади, політичної нації, держави, задовольняє попит на справедливість. Тож вивчення підходів до посилення соціальної інклюзії є важливим завданням, зважаючи, зокрема, на появу внаслідок воєнних дій нових потенційно маргіналізованих груп на додаток до “традиційних вразливих” – осіб з інвалідністю та маломобільних груп, людей похилого віку, етнічних і релігійних меншин, соціально незахищених груп тощо. Ідеться про такі “нові вразливі” групи, як-от:

- *екскомбатанти*. Переважна більшість українців вважає, що серед негативних явищ, з якими можуть зіткнутися ветерани, які повернуться з війни, – психоемоційна нестабільність (про це кажуть 86% опитаних), проблеми з фізичним здоров’ям і труднощі з отриманням медичної допомоги (77%), а також брак інклюзивного простору та адаптованих робочих місць для осіб з інвалідністю (74%). Серед іншого, вважають респонденти, ветерани можуть потерпати через труднощі, пов’язані з адаптацією: оформлення соціальних пільг, конфлікти в сім’ї, нерозуміння з боку суспільства, безробіття, а також зловживання алкоголем чи наркотиками. Це також непридатність військового досвіду для цивільного життя, самогубства, а також порушення законів і залучення до злочинного світу. Цивільним людям може бракувати досвіду і знань, коли вони зустрічають рідних або знайомих, які повертаються з війни, а тим більше незнайомих ветеранів/ветеранок. Менше з тим, високою залишається частка опитаних, які погоджуються з тим, що українське суспільство сьогодні поважає ветеранів російсько-української війни, – наразі цей показник становить 76% (Рейтинг Моніторинг..., 2024);

- *військовополонені і колишні військовополонені;*
- *внутрішньо переміщені особи / поверненці – returnees / біженці та вимушені мігранти.* Станом на січень 2023 року в Україні зафіксовано близько 4,9 млн внутрішньо переміщених осіб, з них понад 1,9 млн осіб – чоловіки, 2,9 млн – жінки, майже 1,1 млн – діти до 18 років. Статистика також свідчить про 2,1 млн осіб працездатного віку, з яких близько 1,3 млн осіб потребують працевлаштування. Значна частина є вразливими категоріями: 12,6 млн – пенсіонери, 183 тис – люди з інвалідністю, майже 4 тис. сімей – багатодітні, ще пів тисячі – сім’ї батьків-одиноків (Практики інтеграції..., 2023). Найбільше переміщених осіб в Україні приймають Донецька, Харківська і Дніпропетровська області. Імовірно, це переселенці з окупованих територій або територій, де тривають бойові дії. Це та частина переселенців, які прагнуть легшої інтеграції в географічно, ментально і культурно ближчих регіонах;

- *особи, що пережили втрати/травми,* пов’язані з воєнними діями.
Власне, ідеться про розширення системного бачення проблем, запобігання викликам у різних сферах, упровадження політик і практик, які сприяють рівності та недопущенню дискримінації, – тобто формування почуття належності. Імплементация таких комплексних заходів потребує інклюзивного діалогу з представниками цільових аудиторій, залучення організацій громадянського суспільства, партнерства держави з ініціативами, які опікуються конкретними сферами (наприклад, соціальна і психологічна підтримка, освіта впродовж життя, програми соціальної інтеграції тощо).

На окрему увагу заслуговує створення інклюзивного простору в цифровому середовищі. Створення такого простору в Інтернеті так само означає реалізацію політики (або принаймні зрозумілих цінностей), яка враховує наявні відмінності, а також роботу з користувачами щодо того, як вони можуть бути більш дружніми до різноманітності з огляду на обсяг контенту, яким вони обмінюються онлайн.

Таким, що звужує розуміння сутності проблеми “виключення” та пом’якшення її суспільної гостроти, є тлумачення інклюзії як широкого спектру “стратегій щодо забезпечення ресурсів, спрямованих на підтримку груп населення або окремих громадян, які перебувають у несприятливому становищі” (Тріпак, 2019). Власне, формування культури належності починається зі створення безпечного простору як у реальному житті, так і в цифровому середовищі, де кожна людина має відчувати власну цінність та повагу до себе, зберігати свою ідентичність. Ідеться, зокрема, про забезпечення недискримінаційного доступу до зрозумілої інформації, коли інклюзивність контенту розглядається як

факт або політика невиключення членів чи учасників на підставі статі, раси, класу, гендерної належності, інвалідності тощо.

Говорячи про контент, придатний для використання і доступний для якомога більшої кількості людей незалежно від їхніх культурних або гендерних особливостей, можливостей чи інших якостей, слід брати до уваги практики забезпечення інклюзивності. Це передбачає використання простої мови (clear language), створення тексту, відео та аудіо в різних форматах, а також використання візуальних елементів і графіки, які легко сприймаються широкою аудиторією. Якщо двома словами, то інклюзивність контенту – це дотримання справедливості, тобто надання більшій кількості користувачів більш безпечного досвіду через зміст. Це означає увагу до різних голосів та прикладів для наслідування, послаблення культурних упереджень та сприяння позитивним соціальним змінам за допомогою продуманого і шанобливого контенту.

Соціальна інклюзія та формування почуття належності є передумовами для розвитку згуртованих суспільств, оскільки дають змогу зберігати особистісну і групову ідентичності, допомагають визнанню відмінностей, сприяють залученню до активного суспільного життя представників різноманітних соціальних груп, забезпечують розкриття їхнього потенціалу, їхнього внеску в суспільний розвиток. Важливим завданням є також забезпечення недискримінаційного доступу до зрозумілої інформації.

Практична / соціальна значущість дослідження. Комплексні підходи, інтегровані програми організації життєвого простору в зарубіжних країнах, упровадження ними системних рішень для поступового зняття проблем доступу, більш ефективної інтеграції в суспільно-економічне життя представників різних груп громадян відкривають для України можливості для наслідування й адаптації найкращого зарубіжного досвіду в українських реаліях.

Отже, стратегічними напрямками стають:

- напрацювання формули збереження/розвитку людського капіталу, зокрема для тих людей, які поїхали зі своїх громад;
- турбота держави про громадян на всіх етапах їхнього повернення до звичного життя, у всіх публічних сервісах;
- збереження / відновлення зв'язку з державою. Потрібно докладати більше зусиль для підтримання зв'язків з державою тих людей, які перебувають наразі за кордоном, поза межами контрольованих територій. Ідеться передусім про зв'язок інформаційний, збереження спільного контексту, спрямоване на подолання (зниження ризиків формування) бар'єрів комунікації; і тут значну роль відіграють медійні й культурні практики та використання можливостей медіа;

- психологічна підтримка, розвиток культури належності та партисипативності (зокрема завдяки розвитку сервісів для дітей, освітніх та дозвільних просторів, залученню старшого покоління як соціального “клею” для громад);

- сприяння працевлаштуванню або самозайнятості;
- підтримання психологічного комфорту, допомога в збереженні соціальних зв'язків зі “своїми” – сімейними лікарями, майстрами / майстринями побутової сфери, доступу до продуктивних ярмарків/ринків, кафе, спортивних клубів, місць дозвілля і т. ін. – мережі відновлення ресурсу, забезпечення втраченого побуту тощо (Токарева, 2024).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Створення культури належності починається зі створення простору як у реальному житті, так і в цифровому середовищі, де кожна людина перебувала б у безпеці, відчувала власну цінність та повагу до себе.

Ключем до побудови вітчизняної моделі інклюзивного розвитку є подолання відчуження людини від самої себе і суспільства. Наслідком подолання причин відчуження є досягнення стану соціальної залученості як готовності до подолання певних перешкод на цьому шляху, таких як відстороненість значної частини суспільства від участі в політичних, економічних, соціальних і духовних процесах; відхід від практики сегрегації (відділення), фактичного чи юридичного відокремлення певних суспільних груп, які відрізняються за расовими, гендерними, соціальними, фізичними, релігійними, мовними чи іншими ознаками. Різноманітність стосується не лише расової чи етнічної належності, а й гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, рівня здібностей (фізичних чи розумових), віку тощо. Створення інклюзивного простору в Інтернеті означає реалізацію політики (або принаймні зрозумілих цінностей), яка підтримує ці відмінності, а також роботу з користувачами щодо того, як вони можуть бути більш дружніми до різноманітності з огляду на обсяг контенту, яким вони обмінюються онлайн.

Важливо змінити сам підхід – з “безособового планування” на залучення різноманітних груп користувачів до всього циклу відбудови громади чи країни загалом. Робити це можна різними шляхами та інструментами. Отже, подальшого дослідження потребують питання формування почуття належності, забезпечення недискримінації (зокрема гендерної) і ролі медіаконтенту в зазначених процесах.

Список використаних джерел

Зубченко, С. О., Каплан, Ю. Б., & Тищенко, Ю. А. (2020). *Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України: аналітична доповідь*. Київ: НІСД.

МОН пропонує для громадського обговорення проєкт Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на 2023–2030 роки (2023). Взято з <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorenyaproyekt-nacionalnoyi-strategiyi-rozvitku-inklyuzivnogonavchannya-na-2023-2030-roki>

Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80/conv#Text>

Оржель, О. Ю., & Отич, О. М. (2024). Соціальний вимір ЄПВО як стратегія підвищення інклюзивності вищої освіти. *Вища школа*, 2 (215), 79–87.

НІСД (2015). Освіта протягом життя як чинник людського розвитку: аналітична записка. Взято з <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-yak-chinnik-lyudskogo-rozvitku>

Павлов, О. І., & Дідух, С. М. (2020). Інклюзивний розвиток України як система. *Проблеми економіки, Том Економіка та управління національним господарством*, 4 (46), 75–83.

Практики інтеграції внутрішньо-переміщених осіб у приймаючі громади (2023). Взято з <https://socsprava.com.ua/praktyky-integracziyi-vnutrishno-peremishhenyh-osib-u-prijmayuchi-gromady/>

Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09. 2019 р. № 722/2019 (2019). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019/print> (дата звернення 10.05.2024)

Рейтинг Моніторинг, 27-ма хвиля: Образ ветеранів в українському суспільстві, 2-5 березня 2024 р. (2024). Взято з https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/doc/RG_UA_Veterans_1000_UA_032024_press-1.pdf

Токарева, У. (2024). Стратегія інтеграції ВПО у приймаючі громади: базові підходи – погляд Міністерства соціальної політики України. Взято з <https://www.facebook.com/tokarieva/posts/pfbid02Xm3T7SD41DDGNc24fDnad5pRhOQjfEeyIMmepFnbdfTeRjzeEUHen95X9KZMha1M1>

Тріпак, М. (2018). Вплив моральності на економічну поведінку суб'єкта соціуму в умовах інклюзії. *Український журнал прикладної економіки*, т. 3, 4, 14–21.

Христова, Г. (2018). *Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики*. Харків: Право.

Birka, I. (2013). *Integration and Sense of Belonging – Case Study Latvia*. (Doctoral Thesis), Riga.

Council of Europe Gender Equality Strategy 2024–2029. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/genderequality/gender-equality-strategy>

Global Social Mobility Index 2020. World Economic Forum (2020). Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/Global_Social_Mobility_Report.pdf

Sustainable Development Goals: 2017 Baseline National Report (2017). Retrieved from <https://www.undp.org/ukraine/publications/sustainable-development-goals-2017-baseline-national-report>

The Psychology of Inclusion and the Effects in Advertising. Retrieved from <https://www.studocu.com/in/document/shreemati-nathibai-damodar-thackersey-womens-university/education-management/microsoft-advertising-whitepaper-the-psychology-of-inclusion-and-the-effects-in-advertising-gen-z-final/54002258>

Xiao, L., Chu, F., Mao, J., Yang, J., & Liu, Z. (2024). How Does New Media Shape the Sense of Belonging and Social Identity? The Social and Psychological Processes of Sustainable Successful Reintegration for Rehabilitated People. *Sustainability*, 16, 7958. <https://doi.org/10.3390/su1618795>

References

Birka, I. (2013). *Integration and Sense of Belonging – Case Study Latvia*. (Doctoral Thesis), Riga. (in English)

Council of Europe Gender Equality Strategy 2024–2029. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/genderequality/gender-equality-strategy> (in English)

Global Social Mobility Index 2020. World Economic Forum. (2020). Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/Global_Social_Mobility_Report.pdf (in English)

Khrystova, H. (2018). *Pozytyvni zoboviazannia derzhavy u sferi prav liudyny: suchasni vyklyky* [Positive Obligations of the State in the Sphere of Human Rights: Modern Challenges]. Kharkiv. (in Ukrainian)

MON proponuie dlia hromadskoho obhovorennia proiekt Natsionalnoi stratehii rozvytku inkliuzyvnoho navchannia na 2023–2030 roky [The Ministry of Education and Science proposes a draft of the National Strategy for the Development of Inclusive Education for 2023-2030 for public discussion] (2023). (in Ukrainian)

Natsionalna stratehiia iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku [National Strategy on Creation of a Barrier-Free Space in Ukraine for the Period Until 2030]. (2021). Order of the Cabinet of Ministers. (in Ukrainian)

Orzhel, O. Y., & Otych, O. M. (2024). Sotsialnyi vymir YEPVO yak stratehiia pidvyshchennia inkliuzyvnosti vyshchoi osvity [The social dimension of the European Higher Education Area as a strategy for increasing the inclusiveness of higher education]. *Vyshcha shkola*, 2 (215), 79–87. (in Ukrainian)

Osvita protiahom zhyttia yak chynnyk lyudskoho rozvytku [Education throughout life as a factor of human development]. Analytical note. (2020). (in Ukrainian)

Pavlov, O. I., & Didukh, S. M. (2020). Inkliuzyvnyi rozvytok Ukrainy yak systema [Inclusive development of Ukraine as a system]. *Economics and management of the national economy*, Vol. *Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom*, 4 (46), 75–83. Kyiv. (in Ukrainian)

Praktyky intehratsii vnutrishno-peremishchenykh osib u pryimaiuchi hromady [Practices of integration of internally displaced persons into host communities]. Analytical report. (2023). (in Ukrainian)

Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku:vid 30.09.2019 r. № 722/2019 [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030: dated 30.09.2019 No. 722/2019]. Decree of the President of Ukraine. (2019). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019/print> (accessed 10.05.2024)._(in Ukrainian)

Reitynh Monitorynh, 27-ma khvyliia: Obraz veteraniv v ukrainskomu suspilstvi [Rating Monitoring, 27th wave: The image of veterans in Ukrainian society]. Analytical report (2024). (in Ukrainian)

Sustainable Development Goals: 2017 Baseline National Report (2017). Retrieved from <https://www.undp.org/ukraine/publications/sustainable-development-goals-2017-baseline-national-report> (in English)

The Psychology of Inclusion and the Effects in Advertising. Retrieved from <https://www.studocu.com/in/document/shreemati-nathibai-damodar-thackersey-womens-university/education-management/microsoft-advertising-whitepaper-the-psychology-of-inclusion-and-the-effects-in-advertising-gen-z-final/54002258> (in English)

Tokaryeva, U. (2024). *Stratehiia intehratsii VPO u pryimayuchi hromady: bazovi pidkhody – pohliad Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy* [Strategy for the Integration of IDPs into Host Communities: Basic Approaches – The View of the Ministry of Social Policy of Ukraine]. Brief. (in Ukrainian)

Tripak, M. (2018). Vplyv moralnosti na ekonomichnu povedinku subiekta sotsiumu v umovakh inkluzii [The Influence of Morality on the Economic Behavior of a Social Subject under Conditions of Inclusion], *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky, Vol. 3, (№ 4)*, 14–21. (in Ukrainian)

Xiao, L., Chu, F., Mao, J., Yang, J., & Liu, Z. (2024). How Does New Media Shape the Sense of Belonging and Social Identity? The Social and Psychological Processes of Sustainable Successful Reintegration for Rehabilitated People. *Sustainability, 16*, 7958. <https://doi.org/10.3390/su1618795> (in English)

Zubchenko, S. O., Kaplan, Y. B., & Tyshchenko, Y. A. (2020). *Stvorennia bezbariernoho seredovyshcha ta sotsialna inkluziia: svitovyi dosvid dlia Ukrainy* [Creating a barrier-free environment and social inclusion: world experience for Ukraine]. Analytical report. Kyiv. (in Ukrainian)